

نوآوری و فعالیت‌های خلاق در برنامه‌ی زبان‌آموزی

گیسو نوروزی

مقدمه

ایده‌های نو و دریافت پیام‌های زبانی دیگران می‌باشد. در برنامه‌ی آموزش زبان، به‌ویژه در درس‌های جمله‌نویسی و انشا که فرایند تولیدی سخن نوشتاری هستند، می‌توان با روش علمی و با پرورش قوه‌ی خلاقیت دانش‌آموزان، آنان را در خلق متون نوشتاری به‌حد خودکفایی رساند (زندى، ۱۳۷۸). به‌تحقیق یک برنامه‌ی ایدآل زبان‌آموزی برنامه‌ای است که در آن موضوع‌های آموزشی و فعالیت‌های خلاق و نوآوری به‌گونه‌ای در هم ادغام شوند که ضمن ارتقای مهارت‌های زبانی جریان یادگیری را لذت‌بخش سازند.

تجارب روان‌شناختی خلاقیت و برنامه‌های آموزشی مدارس

از خلاقیت تعریف‌های متنوعی ارائه شده است. گانه‌(۶) خلاقیت را نوعی حل مسأله می‌داند، اما می‌توان آن دورا این گونه متمایز نمود که حل مسأله عینی‌تر و دارای هدف مشخص‌تری است، در حالی که خلاقیت شخصی‌تر و بیشتر به‌شهود و تخیل بستگی دارد. ویژگی مهم دیگری که آفرینندگی را از حل مسأله متمایز می‌سازد، تازگی نتایج تفکر آفریننده است. گیلفورد^(۷) تفکر واگرا را ویژگی مهم خلاقیت می‌داند. به‌اعتقاد وی بر خلاف تفکر همگرا^(۸) که در آن نتیجه‌ی تفکر از قبل معلوم بوده و همواره یک پاسخ درست یا نادرست وجود دارد، در تفکر واگرا پاسخ قطعی وجود نداشته و ممکن است تعداد زیادی پاسخ احتمالی ارائه شوند که همه‌ی آن‌ها از نظر منطقی صحیح هستند «سیف، ۱۳۷۹». جویس^(۹) (۱۹۹۶) معتقد است که جریان خلاقیت به‌هیچ‌وجه اسرار آمیز نیست بلکه قابل توصیف بوده و تربیت مستقیم افراد به‌منظور افزایش خلاقیتشان امکان‌پذیر است. در واقع فنون آموزشی خاصی که برای پرورش خلاقیت توصیه شده، مبتنی بر

تربیت و پرورش افراد خلاق، متفکر و مولد محور هدف‌های آموزش و پرورش امروز است. به‌این منظور نوآوری در برنامه، محتوا، روش آموزش و ارزشیابی امری اجتناب‌ناپذیر می‌باشد. در راستای این نوآوری، طراحی آن نوع برنامه‌ی درسی که بر اقدامات زایش تفکر واگرا^(۱) بیفزاید و خلاقیت دانش‌آموزان را رشد دهد، از گام‌های اساسی محسوب می‌شود.

در خلال دو دهه‌ی گذشته، جنبش پرورش استعداد‌های بشری، اقدامات قابل توجهی را در زمینه‌ی آموزش رفتار خلاق^(۲) انجام داده است. تأکیدى که این جنبش برای فرد قائل است، به‌ویژه اجازه می‌دهد تا احساس آزادی شخصی نموده و در نتیجه خلاقیت‌های خود را بروز دهد.

احساس نیاز بشر برای پرورش رفتار خلاق در افکار و اندیشه‌های بزرگان نمود ویژه‌ای دارد. بنابر اظهار نظر تورنس^(۳)، انسان برای بقا نیازمند است قدرت خلاقیت کودکان را وسعت بخشیده و مورد استفاده قرار دهد. هم‌چنین مازلو^(۴) در طبقه‌بندی که از نیازهای انسانی ارائه می‌نماید، خلاقیت و نیاز به‌خودشکوفایی را در رأس هرم نیازهای بشری قرار داده است (شل کراس^(۵)، ۱۳۷۸).

خلاقیت یکی از ویژگی‌های مهم زبان است، این ویژگی بی‌همتا به‌زبان‌آموزی برای تولید و درک پیام‌های تازه، توانایی نامحدود می‌بخشد، ویژگی خلاقیت، زبان را به‌صورت پدیده‌ای پویا در آورده که قادر است علاوه بر برآورده ساختن نیازهای ارتباطی بشر، جامعه را نیز دچار تحول و پویایی نماید (زندى، ۱۳۸۱).

انجام مطالعات گوناگون، پیدایش تکنیک‌های پرورش خلاقیت و هم‌چنین تجدیدنظر در محتوای برنامه‌های درسی مختلف به‌ویژه در بخش زبان‌آموزی، شواهدی مبنی بر احساس نیاز جوامع امروز به‌پرورش رفتار خلاق دانش‌آموزان به‌شمار می‌روند، برنامه‌ی زبان‌آموزی به‌عنوان جزئی از کل برنامه‌ی آموزش دبستانی باید بر بازی و فعالیت‌های اجرایی، آفریننده و خودابرازگرانه‌ی دانش‌آموزان استوار باشد، زیرا فعالیت در ذات فراگیر و تقویت‌کننده‌ی نیازهای درونی، توانایی‌ها و علایق اوست. بازی و فعالیت، طبیعی‌ترین وسیله برای بیان احساسات، آفرینش

1 - Divergent thinking

2 - Creative Behavior

3 - E. Pavl Torrance

5 - Shell Crass

7 - Guilford

9 - Bruce Joyce

4 - Maslow

6 - Ganye

8 - Convergent thinking

این باور است که می‌توان جریان خلاقیت را با دیگران مبادله کرد و این توانایی وجود دارد که آن را با مهارت‌آموزی مستقیم توسعه بخشید. در نظام آموزش و پرورش عناصر مختلفی وجود دارد که هریک به سهم خود در پرورش خلاقیت دانش‌آموزان نقش ویژه‌ای را ایفا می‌کنند. نقش کلیدی در این زمینه بر عهده‌ی معلمان است. آنان می‌توانند با کاربرد انواع تکنیک‌ها و روش‌های نوآورانه امکان پرورش رفتار دانش‌آموزان را فراهم آورند. آیزن^(۱) (۱۹۹۰) عقیده دارد که تفکر خلاق^(۲) تنها با آموزش و تمرین ایجاد می‌شود. وی به معلمان پیش‌نهاد می‌کند که دروس خود را بر مبنای حل مسأله‌ی خلاق طراحی کنند بلوم^(۳) (۱۹۷۸) نیز بر این باور است که معلمان باید پروژه‌هایی را تدارک ببینند که مستلزم انجام فعالیت‌های خلاق هستند و هنگامی که دانش‌آموزان از قدرت تفکر خلاق خود استفاده می‌کنند، آنان را تشویق نمایند (حسینی، ۱۳۷۸).

نتایج پژوهش راجرز دنیس^(۴) (۲۰۰۲) در دانشگاه ایندیانا^(۵) آمریکا نشان داد که ارتباط نسبتاً زیادی میان توانایی‌های کلی ذهنی، درک دانش ادراکی، تفکر، تفکر تجسمی، سرعت تفکر و استعدادهای عمومی و زبانی افراد وجود دارد (http)

به اعتقاد زبان‌شناسان، پرورش مهارت‌های تفکر در برنامه‌ی درسی زبان‌آموزی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است زیرا تفکر رویه‌ی ذهنی و انتزاعی زبان بوده و تا زمانی که تفکر آدمی پرورش نیابد نمی‌توان انتظار داشت که مهارت‌های عینی زبان یعنی گوش دادن، سخن گفتن، خواندن و نوشتن نیز پرورش یافته و تقویت گردد (قاسم پور، ۱۳۸۱).

در دو دهه‌ی اخیر برخی از کشورها با هدف ارزیابی ملی پیشرفت‌های آموزشی (NAEP) مطالعات تطبیقی خاصی را انجام داده‌اند. انجام چنین مطالعه‌ای در سال ۱۹۹۳ شاخص‌هایی را از میزان موفقیت دانش‌آموزان آمریکایی در برنامه‌های درسی مختلف فراهم نموده است. بر اساس شاخص‌های مذکور تنها تعداد اندکی از دانش‌آموزان آمریکایی در سطوح بالاتری از NAEP از خود عملکرد نشان داده‌اند. در این مطالعه تنها ۹ درصد از هفده ساله‌ها از دانش کافی برای استنباط، نتیجه‌گیری و کاربرد جزئیات در دانش علمی برخوردار بوده‌اند. به استناد شواهد فقط ۷ درصد از این گروه سنی قادر به خواندن در سطوح پیشرفته بوده‌اند. هم‌چنین از هر صد نفر دانش‌آموز سال آخر دبیرستان تنها یک نفر توانایی نوشتن پاسخ مرتبط با موضوعی را در بیش از یک بند برای یک پرسش آسان داشته است (U.S. Department of Education).

در این میان نتایج برخی از پژوهش‌ها در کشور ما نیز مخاطره‌آمیزند. نتایج مطالعه‌ای با عنوان «تحلیل ماهیت خلاقیت و شیوه‌های پرورش آن» نشان داد که معلمان تفکر واگرا را در دانش‌آموزان تقویت نمی‌کنند.

هم‌چنین آنان به جنبه‌های عاطفی و شناختی که در رشد خلاقیت فراگیران مؤثرند، توجهی نشان نمی‌دهند (حسینی، ۱۳۷۶).

این نتایج به میزان زیادی قابل پیش‌بینی است، زیرا معلمان ما در نظامی آموزش دیده‌اند که تفکر حل مسأله و خلاقیت در آن مورد توجه نبوده است. در نظام آموزشی ما تفکر تنها در حل مسائلی مورد استفاده است که پاسخ‌های معینی دارند. معلمان آموخته‌اند که برای هر پرسش یک پاسخ صحیح وجود دارد. روشن است که این معلمان از تفکر واگرا شناخت صحیحی نداشته برای تقویت و آموزش آن نیز دارای هیچ‌گونه مهارتی نباشند.

نتایج پژوهشی که با هدف بررسی موضوع خلاقیت در دبستان و کتاب‌های درسی این دوره انجام شده حاکی از آن است که آموزش خلاقیت به میزان قابل توجهی به افزایش تفکر خلاق دانش‌آموزان منجر می‌شود. در الگوی پیش‌نهادی این پژوهش به دو مؤلفه‌ی اساسی انتقال مستقیم روش‌های خلاق از طریق زنگ خلاقیت و انتقال غیرمستقیم روش‌های خلاق از طریق تغییر و تحول در کتاب‌های درسی و روش‌های تدریس معلمان اشاره شده است (منطقی، ۱۳۸۰).

در مطالعه‌ای که به منظور ارزشیابی از طراحی و اجرای برنامه‌ی جدید زبان‌آموزی در دبستان انجام شده است، ۷۱/۴۳ درصد از معلمان پایه‌ی اول اظهار نموده‌اند که محتوای کتاب‌های جدید، در حد زیادی توانایی‌های ذهنی دانش‌آموزان را پرورش می‌دهد. هم‌چنین ۷۴/۲ درصد معلمان معتقد بوده‌اند که محتوا در حد زیادی در رشد خلاقیت فراگیران مؤثر بوده است. (میرزا رضایی، ۱۳۸۱). در مطالعه‌ای مشابه، معلمان پایه‌ی دوم اعتقاد داشتند که محتوای برنامه‌ی درسی زبان‌آموزی زمینه‌های بروز رفتار خلاق، احساسات و عواطف دانش‌آموزان را فراهم آورده و به آنان در فرآیند یاددهی - یادگیری تحرک و نشاط ویژه‌ای بخشیده است. (رهبری‌نژاد، ۱۳۸۱) از سوی دیگر بسیاری از باورهای نادرست در نظام تعلیم و تربیت از موانع پرورش رفتار خلاق محسوب می‌شوند. به‌طور مثال اعتقاد به این که «بدون یک برنامه‌ی جدی

1 - Ayeres 2 - Creative thinking
3 - Bloom 4 - Rogers Denise
5 - Indiana university of Pennsylvania

ارزشیابی، یادگیری غیر ممکن است.» و یا «ارزشیابی صرفاً بر اساس روش نمره‌دهی و تنها از آن چیزی که آموزش داده می‌شود صورت می‌گیرد.» نمونه‌ای از این باورهاست. پژوهش آمابیل^(۱) (۱۹۹۰) نشان داد که خلاقیت در نتیجه‌ی ارزیابی از بین می‌رود. حتی احساس مشاهده شدن در هنگام انجام کار می‌تواند خلاقیت را کاهش دهد، زیرا افراد فکر می‌کنند که تحت ارزیابی قرار دارند (حسینی، ۱۳۷۶).

قاطعیت، عدم انعطاف‌پذیری، بی‌توجهی به نوآوری و ابتکار و ساختار کلاسی مبتنی بر رقابت و رتبه‌بندی نیز بر خلاف انتظار معمولاً نتایج منفی را به دنبال دارد. مقایسه‌ی دانش‌آموزانی که هرکدام دارای توانایی و استعداد‌های خاص خود هستند، بر اساس شیوه‌های ارزشیابی موجود، معمولاً آنان را دچار نگرانی نموده و ریشه‌های خلاقیت را در نهال وجودشان می‌خشکاند.

نتایج مطالعات و پژوهش‌های فوق‌را در شرایطی مرور می‌کنیم که مقاله‌ی حاضر سعی دارد دید جامع‌تری از نوآوری و خلاقیت در برنامه‌ی درسی زبان‌آموزی دوره‌ی دبستان ارائه نماید.

توسعه‌ی هنرهای زبانی، زمینه‌ی رشد خلاقیت (نگاهی به اصول و اهداف برنامه)

به‌منظور تصمیم‌گیری درباره‌ی نوع فعالیتی که باید برای هنرهای زبانی دانش‌آموزن تهیه و طراحی شود، مرور اهداف و اصول مورد توافق برای این برنامه‌ی درسی گسترده بسیار مفید خواهد بود. به‌منظور تدوین اهداف برنامه‌ی درسی زبان‌آموزی^(۲) در حیطه‌ی مهارت‌ها، برنامه‌ریزان بر پنج محور درک کردن، گوش دادن، صحبت کردن، خواندن و نوشتن تأکید می‌نمایند. نمونه‌ای از اهداف مورد توافق محققان در این زمینه (گالاگر^(۳)، ۱۳۷۷) عبارتند از:

۱- درک کردن

- ایجاد خودآگاهی به‌ویژه خودآگاهی عاطفی و اجتماعی و درک خویشتن به‌عنوان یک فرد

- درک و تشخیص منظورهای اولیه و ثانویه

- درک انگیزه‌هایی که در ورای جاذبه‌های تبلیغات و پیام‌های رادیو و تلویزیون، تابلوهای اعلانات و غیره نهفته است

- توانایی تشخیص استدلال‌های منطقی از اظهار نظرهای دو پهلو

۲- گوش دادن

- گوش دادن به عقاید و نظرهای دیگران با فکر باز و رعایت آداب

گوش دادن

- کسب مهارت‌های گوش دادن انتقادی

- ایجاد روحیه‌ی انتقادی یعنی ترجیح دادن موضوع‌های موثق و ابتکاری به مطالب کلیشه‌ای و قالبی فیلم‌ها و برنامه‌های تلویزیونی

و سایر رسانه‌ها

۳- صحبت کردن

- راحت و روان صحبت کردن با دیگران، آزادانه صحبت کردن در هنگامی که قرار است موضوع مهمی بیان شود.

- اظهار نظر یا بیان طرز تلقی خود در اجرای نمایش، داستان‌گویی، شعر خوانی، آواز و ...

- کاربرد قواعد کلی زبان و به‌کار گرفتن اشکال عملی زبان به اقتضای موقعیت

۴- خواندن

- درک ماهیت معنایی آنچه خوانده می‌شود، تبدیل خواندن به یک فرآیند پرسیدن سؤال و حل مسأله

- درک این معنی که زبان بیش از آنچه که می‌گوید مطرح می‌سازد - ارزشیابی سنت‌ادبی یک فرهنگ، قدرت تشخیص فرهنگ عامه و کنایه‌ها

- به‌کار گرفتن برخی تکنیک‌های گوش دادن انتقادی در خواندن، تمیز بین گزارش و تبلیقات و یا اخبار تعریف شده و تحریف شده

۵- نوشتن

- ایجاد نشانه‌ها و علامت‌های کتبی به‌وسیله‌ی جستجو و تحقیق

- آگاهی از سبک‌های مختلف نوشتن و پیشرفت در اثر کاربرد مداوم هنرهای زبانی

- لذت بردن از شعر و نثر مکتوب، لذت بردن از نوشتن سبک‌ها و روش‌های گوناگون شامل شعر بی‌قافیه، شعر آزاد، داستان، افسانه، کنایه و غیره

اهداف فوق با کمی تبدیل و تغییر به‌عنوان اهداف کلی برنامه‌ی درسی جدید آموزش فارسی دبستان نیز مطرح شده و مورد توجه

قرار گرفته‌اند. مرور برخی از اصولی که در تدوین اهداف، سازمان‌دهی محتوا، انتخاب و سازمان‌دهی روش‌ها و شیوه‌ی

تدوین کتاب‌های زبان‌آموزی مد نظر قرار گرفته‌اند، میزان توجه برنامه‌ریزان درسی را به اهمیت مهارت آموزش و پرورش رفتار

خلاق دانش‌آموزان نشان می‌دهد. این اصول (راهنمای تدریس، ۱۳۸۲) عبارتند از:

- در برنامه‌ی فارسی دبستان اصل بر مهارت عملی زبان‌آموزی است.

- برنامه باید بتواند زمینه‌ساز تقویت مهارت‌های زندگی در کودکان

1 - Amabil 2 - Langvage teaching

3 - GallAgher

باشد.

- برنامه باید سرمشق عملی تقویت اندیشیدن و چگونه اندیشیدن در کودکان باشد.

- آموزش نکات زبانی، اخلاقی، ارزشی و شناختی به شکل غیرمستقیم صورت گیرد.

- برنامه باید زمینه‌ساز تقویت و شکوفایی خلاقیت کودک باشد.

- مواد برنامه برای نزدیکی به دنیای کودکان متنوع باشد.

- برنامه باید زمینه‌ساز ابراز وجود و بیان احساس دانش‌آموزان باشد. با توجه به اهداف و اصول مورد اشاره، برنامه‌ریزان درسی و محققان این انتظار را دارند که محیط آموزشی بتواند دانش‌آموزان را از یک مصرف‌کننده صرف به فردی خلاق و مولد تبدیل سازد.

در این زمینه پیشنهادهای خاصی به منظور برانگیختن توانایی‌های

بیانی دانش‌آموزان ارائه شده است. اغلب این پیشنهادهای بر توسعه تفکر واگرا، کنجکاوی برای ارائه پاسخی متعدد،

تفکر درباره‌ی اشیا یا ایده‌های معمولی از راه‌های غیرمعمول و تشویق حس بازی کردن با واژه‌ها تأکید ویژه‌ای دارند. به طور مثال

رنزولی^(۱)، (۱۹۷۳) بازی‌های مفیدی را با واژه‌ها پیشنهاد نموده که برای انگیزش بیان طراحی شده‌اند. بازی با درخت واژه‌ها می‌تواند

موجب پی‌بردن به رابطه‌ی متقابل کلمه‌ها و زبان شود. بازی ساختن واژه‌ها با پیشوند و پسوندها توجه دانش‌آموزان را به واژه‌های

بی‌شماری که دارای پیشوندها و پسوندهای استاندارد هستند جلب می‌نماید. هم‌چنین بازی واژه‌ها در چهارخانه‌ها در قالب جدول

کلمه‌های متقاطع نیز دانش‌آموزان را به استفاده از گنجینه‌ی واژگانشان ترغیب می‌نماید (گالاکر، ۱۳۷۷). برخی از این بازی‌ها

در قالب تمرین‌های کتاب بخوانیم و بنویسیم دوره‌ی دبستان به چشم می‌خورد. در ادامه‌ی این مقاله ضمن تشریح رویکرد

خلاق در برنامه‌ی درسی زبان آموزی به نمونه فعالیت‌های ابتکاری در زمینه‌ی پرورش مهارت‌های ارتباط شفاهی و نوشتار

دانش‌آموزان پرداخته خواهد شد.

رویکرد خلاق در برنامه‌ی درسی زبان آموزی

۱- نقش برنامه درسی: صاحب‌نظران و برنامه‌ریزان درسی

تلاش ویژه‌ای دارند تا از هر برنامه‌ی درسی با مجموعه‌ای از بنیان‌های نظری و علمی، نسبت به فرآیند یاددهی - یادگیری و

ابعاد آن موضع‌گیری خاصی را ارائه نمایند که به آن رویکرد^(۲) یا رهیافت می‌گویند. در برنامه‌ی درسی زبان‌آموزی چند رویکرد

اساسی مدنظر قرار گرفته‌اند که تمامی عناصر برنامه و تولیدات آن

را تحت پوشش قرار داده است. در این رویکرد یکی از اصول مهم برنامه‌ی درسی زبان‌آموزی مبنی بر آن که «زبان آموزی باید زمینه‌ساز تقویت و شکوفایی خلاقیت و ابراز وجود کودکان باشد». مورد توجه قرار می‌گیرد (قاسم پور، ۱۳۸۱، راهنمای تدریس، ۱۳۸۲).

شواهد گویای آن است که برنامه‌ریزان درسی تلاش نموده‌اند

برنامه‌ای را تدوین نمایند که حالت‌ها و انواع گوناگون توانایی‌های ذهنی و تفکر را تقویت نماید. هدف اساسی این رویکرد در واقع

پرورش مهارت‌های فکری از قبیل استنباط، تفکر انتقادی، فرضیه‌سازی، تفکر قیاسی و استقرایی و تفکر خلاق است. از آن

جهت که هدف اصلی زبان‌آموزی کمک به تقویت مهارت‌های فکری است، این رویکرد باید همواره مورد توجه قرار گیرد.

۲- نقش فراگیر با زبان‌آموز: دنیای متحول امروز افراد را با

نیازها، شرایط و مشکلات فردی و اجتماعی تازه‌ای روبه‌رو خواهد نمود. در چنین شرایطی دانش‌آموزان نیازمند کسب مهارت‌های

تفکر خلاق، قابل انعطاف و دقیقی هستند که علاوه بر رویارویی با چنین مسائلی بتوانند راه‌حلهایی را برای پیشرفت فیزیکی و

اجتماعی محیط خود جستجو نمایند. از سوی دیگر کسب مهارت‌های زندگی در زمینه‌ی کنترل احساسات، خودابرازگری

مثبت، دوست‌یابی و ... بی‌ارتباط با مهارت‌های زبان‌آموزی یعنی خواندن، نوشتن، سخن گفتن و گوش دادن نیستند.

در رویکرد خلاق، زبان‌آموزی با پردازش اطلاعات به تفسیر و فهم معنا و کاربرد آنها می‌پردازد، در این رویکرد، زبان‌آموزی

زمینه‌ساز مطالعه‌ی مستمر در زندگی فراگیر بوده و محتوای برنامه‌ی درسی براساس آخرین یافته‌های روان‌شناسی،

زبان‌شناسی و ادبیات کودکان طراحی شده است. نگاهی به اصول برنامه‌ی درسی جدید زبان‌آموزی محوریت و نقش ویژه‌ی فراگیر را

در برنامه‌ی درسی نشان می‌دهد (قاسم پور، ۱۳۸۱، راهنمای تدریس، ۱۳۸۲).

۳- نقش مربی: در رویکرد خلاق معلمان به مهارت‌های

ویژه‌ای نیاز دارند تا بتوانند با بهره‌مندی از آنها به تحولات اساسی در زمینه‌ی آموزش زبان دست یابند، مهارت‌های ویژه این امکان را

فراهم می‌سازد تا معلمان با طراحی فعالیت‌هایی که در ساخت آنها تنوع و تازگی، سرزندگی، رغبت و شادی موج می‌زند، به پرورش

رفتار خلاق فراگیر کمک نماید. یافته‌های حاصل از پژوهش‌ها و

تجربیات عملی نشان داده است که معلمان خلاق در ارتباط آموزشی خود با یادگیرندگان به نکات زیر توجه ویژه‌ای دارند (حسینی، ۱۳۷۸).

- کاربرد روش‌های تدریس فعال و فراگیر

- فراهم نمودن امکان تجربه و خطا

- استفاده از روش بحث و گفتگو

- توجه به کیفیت به جای سرعت انتقال

- تأکید بر کیفیت در مقابل کمیت یادگیری

به تحقیق نقش الگویی معلم در پرورش تفکر خلاق دانش‌آموزان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. معلمان خلاق هم الگویی برای پرورش رفتار خلاق بوده و هم فرایند خلاقیت را تقویت می‌کنند. آن‌ها به موجب نگرشی که دارند از دانش‌آموزان اطاعت و پیروی محض نمی‌خواهند، بلکه به آنان آزادی لازم را خواهند داد تا بتوانند خود کشف و ابداع نمایند. معلمان خلاق با استقبال از پرسش‌های غیرمنتظره و به ظاهر نامعقول دانش‌آموزان و بحث و گفتگو پیرامون آن، فرصت مناسبی را فراهم می‌سازند تا فراگیران توانایی‌های بالقوه‌ی خود را محقق سازند.

امابیل، (۱۹۸۹) بر این عقیده است که معلمان با بیان آزاد احساس خود مانند: عشق، شادی و کنجکاوی به امور می‌توانند الگوی مناسبی برای دانش‌آموز خود باشند (سیف، ۱۳۷۹).

شیوه‌های یاددهی - یادگیری با رشد خلاقیت دانش‌آموزان ارتباط مستقیم دارد. معلمان می‌توانند با ایجاد موقعیت‌های پویا و برانگیزاننده دانش‌آموزان را یاری کنند تا با توجه به علایق و توانایی‌های خویش دست به تجربه و یادگیری بزنند. اغلب پژوهشگران بر این باورند که شیوه‌های سنتی آموزش و پرورش نه تنها به پرورش رفتار خلاق دانش‌آموزان کمک نمی‌نماید، بلکه مانعی جدی و اساسی محسوب می‌شوند. در یک مطالعه‌ی جالب گالاکراز معلمان خواست تا فرض نمایند خلاقیت برای دانش‌آموزان خوب نیست و به چه روشی می‌توان آن را نابود ساخت. نتایج نشان داد که معلمان به مواردی اشاره نمودند که در بین شیوه‌های تدریس آنان به خوبی مشهود بود (گالاکر، ۱۳۷۷).

یافته‌های مطالعه‌ی کرومول که به منظور فهم بهتر نگرش اخلاق و پرورش توانایی‌های افراد در این زمینه انجام شده، حاکی از آن است که نگرش خلاق به عنوان فرایندی پویا، پیروی از امکانات و پیوندهای جدید را ترغیب می‌نماید، مطالعه‌ی فوق به حمایت از یک سیستم باز، قابل انعطاف و مشارکت‌جو که به وسیله‌ی نقش‌ها محدود و بسته نمی‌شود، تأکید می‌نماید. برخی از پیشنهادها

کروم ول^(۱)، (۱۹۹۳) درباره‌ی نقش مدارس در توسعه‌ی مهارت‌های نگرش خلاق عبارتند از:

- ایجاد محیطی عاری از ترس و اضطراب

- ایجاد ساختارهای کلاسی قابل انعطاف

- احترام گذاشتن به شخصیت افراد

- توسعه‌ی نگرش مخاطره‌جویی و دیدن تفاوت‌ها

۴- نقش مواد آموزشی: نگاهی جامع به کتاب‌های بخوانیم و بنویسیم به عنوان یکی از اساسی‌ترین مواد آموزشی درسی زبان‌آموزی نشان می‌دهد که کتاب‌های مذکور ضمن ترغیب فراگیران به کاربرد عملی مهارت‌های زبانی، زمینه‌های تقویت مهارت‌های ذهنی را نیز فراهم ساخته است. این موضوع در متون، تصاویر و فعالیت‌های متن کتاب مشهود است. به عنوان مثال در فعالیت «ببین و بگو» هدف اصلی افزایش توجه و تمرکز دانش‌آموز، جمله‌سازی و بیان شفاهی تصاویر است. نکته‌ی اساسی در این فعالیت توجه به جنبه‌های خلاقانه‌ی پاسخ‌هاست. به گونه‌ای که دریافت جواب‌های یکسان و همگرا مورد نظر نمی‌باشد. تمرین‌هایی نظیر به «دوستانت بگو» نیز جنبه‌ی خلاقانه دارد و باز پاسخ است. زیرا دانش‌آموزان تلاش می‌کنند تا با کمک قوای فکری و تخیل خود مطالبی را در قالب بیان خاطره با دیده‌ها و شنیده‌ها و اطلاعات خود پر زبان آورند. بازی و نمایش نیز با هدف ایجاد فضای شاد و مفرح در کلاس، کشف استعداد‌های نهفته‌ی فراگیران و آموزش غیرمستقیم مسائل و مهارت‌های زبانی طراحی شده است. این بخش از تمرین‌ها در ابراز وجود و پرورش تخیل دانش‌آموزان بی‌تأثیر نبوده و بر جنبه‌های پرورش رفتار خلاق آن‌ها کاملاً تأکید دارد. درس‌های آزاد نیز فرصت‌های مناسبی را برای پرورش خلاقیت و اعتماد به نفس دانش‌آموزان فراهم می‌سازند (ذوالفقاری، ۱۳۸۱). بدون تردید معلمان خلاق می‌توانند علاوه بر آزادی عمل در انجام فعالیت‌های کتاب‌های درسی، به طراحی فعالیت‌های ابتکاری مناسب پرداخته و به اجرای آن‌ها در کلاس اقدام نمایند.

فعالیت‌های خلاقانه به منظور غنی‌سازی برنامه‌ی درسی زبان‌آموزی

پروژه‌های اصلاح برنامه‌ریزی درسی امکان مثال‌های عملی برای پرورش تفکر خلاق را در برنامه‌ی درسی زبان‌آموزی فراهم

آورده است. چنین فعالیت‌هایی را می‌توان با کمی ابتکار و نوآوری طراحی نمود. در اجرای برخی از این فعالیت‌های خودابرازگرانه، تکنیک‌های پرورش خلاقیت نظیر «ذهن‌انگیزی گروهی»^(۱) کاربرد فهرست صفات، ارتباطات اجباری و بدیعه‌پردازی به‌کار گرفته می‌شوند. کریوز و همکارانش^(۲)، (۱۳۷۹) معتقدند که فعالیت‌های خلاقانه، دانش‌آموزان را به‌قبول خطر ترغیب می‌کنند و ضمن آن‌که محدود و معین نیستند، امکان پاسخ‌های متعدد و آفریننده را فراهم می‌سازند. در ادامه‌ی این بحث فعالیت‌های پیشنهادی در دو بخش مهارت‌های شفاهی و فرآیندهای نوشتاری ارائه خواهند شد.

۱ - مهارت‌های ارتباط شفاهی (گوش دادن و صحبت کردن):

مهارت‌های ارتباط شفاهی از نخستین مهارت‌های زبان به‌شمار می‌آیند. هر چند تمام کودکانی که به‌طور طبیعی پرورش می‌یابند صحبت کردن و گوش دادن را یاد می‌گیرند، ولی رشد این مهارت‌ها در هر کودک متفاوت است. برخی از کودکان واژگان زیادی را برای صحبت کردن در اختیار دارند در حالی که برخی دیگر چنین به‌نظر می‌رسند که از واژه‌های زبانی بی‌بهره‌اند. بعضی از کودکان به‌دقت گوش فرا می‌دهند و می‌توانند داستان‌ها و متن‌های پیچیده‌ای را که شنیده‌اند، بازسازی کنند. در حالی که برخی دیگر قادر نیستند حتی ساده‌ترین داستان‌ها را بازگو نمایند. گرچه این تفاوت‌ها می‌تواند محصول میزان دقت زبان‌آموز باشد لیکن آموزش مهارت‌های زبان گفتاری نیز در بروز آن‌ها بی‌تأثیر نیستند (فلاد^(۳)، ۱۳۶۹). در واقع ما می‌توانیم به‌دانش‌آموزان بیاموزیم که چگونه به‌دقت گوش فرا دهند و چگونه گفته‌های خود را به‌روشنی و به‌طور مؤثر بیان کنند.

در برنامه‌های جدید آموزش ارتباط شفاهی بر جنبه‌های خلاقانه‌ی فعالیت‌های یاددهی - یادگیری تأکید ویژه‌ای صورت گرفته است که در ذیل به‌آن‌ها اشاره می‌شود. معلمان علاقه‌مند می‌توانند به‌تناسب موقعیت و پایه‌ی تحصیلی این فعالیت‌ها را در کلاس خود انجام دهند.

- برای همه‌ی کودکان و حتی بزرگسالان تلفن وسیله‌ی مجذوب‌کننده‌ای است. مهارت‌های تلفن کردن دارای اهمیت ویژه‌ای هستند. زیرا به‌کودکان طریق گوش کردن دقیق، ارتباط‌گیری مؤثر و تمرین برای رعایت نوبت را می‌آموزند. این موارد از عناصر مهم در ارتباط شفاهی محسوب می‌شوند. تلفن کودک را وادار می‌کند که زبان را با کارایی به‌کار برد، زیرا اشاره‌های دیداری و حرکات بدنی کودک برای رساندن مفهوم که در مراحل اولیه‌ی رشد زبان اهمیت دارد، از طریق تلفن قابل انتقال نیست. در واقع زبان محل بازی

خلاقانه‌ای است که استفاده از واژه‌ها و جمله‌ها برای انجام آن ضروری است. طراحی و یا فعالیت‌های نمایشی که به‌منظور کاربرد تلفن در رساندن پیام خاص نظیر برقراری ارتباط با تلفن ۱۱۰ و یا ۱۲۵ صورت می‌گیرد، می‌تواند علاوه بر تقویت مهارت گوش دادن در رشد خلاقیت زبان شفاهی فراگیران مؤثر باشد.

- پیروی از دستورالعمل‌ها و راهنمایی‌ها، مهارتی مناسب برای گوش دادن انتقادی است. در یک بازی جالب با عنوان «راهنما - رهرو» می‌توانید پاکت‌هایی حاوی تصاویر یکسان را در اختیار گروه‌های دو نفره از دانش‌آموزان قرار دهید. سپس از آنان بخواهید تا معین کنند که کدام فرد راهنما و کدام یک رهرو است. در حالی که هر دو نفر از افراد گروه پشت به‌یکدیگر نشسته‌اند، فرد راهنمایی کننده تنها یک بار راهنمایی‌هایی را در اختیار رهرو قرار می‌دهند. راهنمایی شونده باید با دقت گوش نموده و به‌ترتیبی که راهنما اعلام می‌کند، تصاویر را از پاکت خارج نماید.

- «نمایش روخوانی»^(۴) فعالیت جذاب دیگری برای پرورش مهارت‌های ارتباط شفاهی است. در این فعالیت دانش‌آموزان فرصت می‌یابند مطلبی را به‌طور شفاهی بخوانند. هیچ نوع صحنه، لباس یا بازیگری خاصی در این شیوه به‌چشم نمی‌خورد. خواننده باید خط و طرح داستان را از طریق خواندن، تصویر نماید. او هم‌چنین باید حال و هوا، عواطف و آهنگ داستان را از طریق شرح و تفسیر نوشته نشان دهد. نمایش روخوانی به‌دانش‌آموزان حاضر در صحنه کمک می‌کند تا با دقت بسیار گوش فرا دهند. زیرا هیچ نوشته‌ای در برابر آنان قرار ندارد. گوش دادن انتقادی نیز موجب می‌شود تا اطمینان حاصل کنند که داستان را دقیقاً درک می‌کنند.

این نوع بیان شفاهی به‌دانش‌آموزانی کمک می‌کند که طرز صحبت کردن کارآمد را به‌نمایش می‌گذارند. آنان باید نوشته‌ی خود را با بیانی بخوانند که شنوندگان بتوانند کل داستان را در ذهن تصویر نمایند و با استفاده از قوه‌ی تخیل خود تصویری را که از شخصیت نمایش در ذهن دارند، کامل سازند. حاضران باید به‌طور خلاق تدابیر خود را به‌کار گیرند تا بازیگری شخصیت‌های داستان را دریابند و تصویری جامع از کل داستان برای خود بسازند.

- «ایفای نقش»^(۵) یکی دیگر از فعالیت‌های ابتکاری برای تقویت مهارت‌های گوش دادن، صحبت کردن، دقت و تعبیر و تفسیر شفاهی است. در واقع بازی نمایشی یکی از فرصت‌های مؤثر برای

1 - Brain Storming 2 - Grivs,ed

3 - Flad 4 - Reader,s Teater

5 - Role Play

یادگیری مهارت‌های زبانی به‌شمار می‌آید که نیاز به‌رهبری فعال معلم دارد. گرچه لازم است فراگیران در خلق صحنه و حرکات و حالت‌های نمایش از آزادی برخوردار باشند (زندى، ۱۳۸۱). در این فعالیت معلم می‌تواند با خلق صحنه‌ای که به‌دعوی می‌انجامد، یک نوشته‌ی نمایشی را برای دانش‌آموزان تصنیف نماید. در این قطعه نمایشی می‌توان پاسخ‌هایی را برای رفع دعوی که در آن آمده است یافت. ایفای نقش به‌منزله‌ی فعلیتی است که می‌تواند از آن جهت تهیه داستان یا متنی که برای دانش‌آموزان خوانده می‌شود نیز استفاده کرد. این فعالیت می‌تواند ابزار مناسبی برای آغاز نوشتن باشد. برای اداره‌ی جلسات ایفای نقش لازم است نخست دانش‌آموزان را با موقعیت آشنا کرد. به‌عنوان مثال جمله‌هایی نظیر «آیا تا کنون کسی از شما در موقعیتی بوده است که ...» و یا «آیا تا کنون احساس کرده‌اید که ...» می‌تواند برای این آشنایی مناسب باشد. خواندن موقعیت واقعی داستان، بحث درباره‌ی داستان خوانده شده و انتخاب نقش‌آفرینان از اقدامات بعدی انجام این فعالیت محسوب می‌شوند. نمایش عروسکی فعالیت خلاق دیگری است که تمام دانش‌آموزان می‌توانند به‌عنوان گوینده در آن شرکت کنند. نمایش عروسکی برای برخی دانش‌آموزان کم‌رو و خجالتی و یا آنانی که از اجرای علنی نمایش در برابر دانش‌آموزان دیگر ناراحتند، ابزار مناسبی است. عروسک‌ها را می‌توان به‌صورت بسیار ساده تهیه کرد و یا آن‌ها را به‌خوبی ساخت و پرداخت. این کار را دانش‌آموزان می‌توانند در ساعت درس هنر نیز انجام دهند. دانش‌آموزان با راهنمایی معلم نوشته‌هایی را برای نمایش عروسکی آماده می‌کنند. موضوع‌های درس علوم اجتماعی و بهداشت می‌تواند برای انجام این فعالیت مناسب باشد.

- بدیهه‌سرایی و نمایش خلاق در هر کلاسی قابلیت اجرا دارد. دانش‌آموزان در یک فرصت مناسب می‌توانند مواد نمایشی را به‌صورت خلاق و هم‌زمان اجرا کنند. معلم می‌تواند مواد نمایشی را شخصاً بنویسد و یا نوشته‌هایی را که در باره‌ی نمایش کلاسی تهیه می‌شود، انتخاب کند. انجام تمرین‌های آماده‌سازی نظیر نشان دادن تغییر حالت چهره به‌تنهایی، نشان دادن تغییر حالت چهره با اشاره‌های زبانی، نمایش یک عمل ساده به‌کمک نمایش ساده و نمایش یک عمل پیچیده به‌کمک نمایش صامت، قبل از آغاز فعالیت‌های نمایش خلاق، دانش‌آموزان را برای اجرای بهتر فعالیت آماده می‌سازد. لازم به‌ذکر است که تکنیک «بدیهه‌پردازی» را نیز می‌توان به‌طور مستقیم در نوشتن خلاق متن نمایش به‌کار

برد، در این تکنیک دانش‌آموزان با استفاده از قیاس‌ها و استعاره‌ها دامنه‌ی ذهن خود را برای توصیف، استدلال و نقل مطالب توسعه می‌دهند (جویس، ۱۴۷۸).

- در یک فعالیت جالب با عنوان «داستان نوار کاغذ» معلم می‌تواند یک داستان کوتاه را به‌صورت جمله‌های بریده بریده‌ای تقسیم کند و بر روی نوار کاغذ بنویسد. داستان‌ها برای این منظور مناسبند. سپس نوارهای کاغذی در میان دانش‌آموزان توزیع می‌شود. در این فعالیت دانش‌آموزان باید داستان را منظم کنند. بنابر این دانش‌آموزی که فکر می‌کند قسمت آغاز داستان در اختیار اوست، آن را برای دیگران می‌خواند. سپس سایر دانش‌آموزان قسمت‌های دیگر داستان را می‌خوانند تا نظم منطقی آن مشخص شود.

۲- فرایندهای نوشتاری: یک برنامه‌ی نوشتار خوب برای دانش‌آموزان این فرصت را فراهم می‌سازد تا به‌تمرین نوشتن بپردازند. دانش‌آموزان در زمینه‌ی نویسندگی از توانایی‌های یکسان برخوردار نیستند. این نکته اهمیت دارد که معلم طی فرایند نوشتار و بعد از آن در نقش راهنما و مشاور دیگران عمل نماید، تشویق گروه دانش‌آموزان به‌تضعیف انواع گوناگون نوشتار کمکی است برای آنان که اعتماد به‌نفس پیدا کنند و هم‌چنین فرصتی است تا معلم مسائل مربوط به‌کاربرد زبان را تشخیص دهد و به‌اصلاح آن بپردازد. بسیار اتفاق می‌افتد که تجربه‌های نوشتاری همانند فعالیت‌های عادی روزانه در نظر دانش‌آموزان کسل‌کننده جلوه می‌نماید و گاه ممکن است آن‌ها در ردیف کارهای دیگری که در آن ناموفقند، قرار دهند. طراحی و اجرای برنامه‌های ابتکاری می‌تواند در رشد علائق و مهارت‌های نوشتار خلاق دانش‌آموزان مؤثر باشد. در ذیل به‌برخی از فعالیت‌های پیش‌نهادی در این زمینه اشاره می‌شود.

- به‌منظور تولید نوشتار، استفاده از «جعبه‌ی عقاید» شیوه‌ی جذاب و مفیدی است. این جعبه می‌تواند شامل مجموعه‌ای از تصاویر مجله باشد که بر روی تکه‌های مقوا چسبانده شده‌اند، در پشت هر تصویر می‌توان پرسش‌هایی را مطرح ساخت تا دانش‌آموزان ایده‌ها و پاسخ‌های خود را در مورد آن بنویسند. تازگی، تنوع و جذابیت تصاویر در خلق ایده‌های نو مؤثرند.

- در یک روش کارآمد دیگر، به‌منظور افزایش توانمندی فراگیران در نوشتن، می‌توان از آنان خواست تا شیء را از خانه به‌کلاس بیاورند، این شیء می‌تواند یک عکس قدیمی، یک صدف دریایی جالب، یک پیله‌ی کرم ابریشم و یا چیز دیگری باشد که برای آنان جذاب و دارای معنی است. سپس بین هر دانش‌آموز یا معلم و سایر

دانش‌آموزان مصاحبه‌ای انجام می‌شود. برای مثال ممکن است از دانش‌آموزان سؤال شود، «پیلوی کرم ابریشم را از کجا پیدا کرده‌ای؟» «این کار را کی انجام دادی؟» «چرا خواستی آن را نگهداری؟» این گونه سؤال‌ها و پرسش‌های دیگر تفکر دانش‌آموزان را برمی‌انگیزد و رشته‌ی افکار آنان را در جهت موضوعی برای نوشتار سوق می‌دهد. پرسش‌های مصاحبه به‌مرکز عقاید و افکار دانش‌آموزان کمک می‌کند. این عقاید می‌تواند به‌صورت مقاله، داستان و یا شعر بیان شود.

- نامه‌نویسی بخش مهم از یک برنامه‌ی نوشتاری خوب است. فعالیت‌های نامه‌نویسی را در بهترین شکل می‌توان به‌عنوان نتیجه‌ی موقعیت‌های واقعی که نوعی ارتباط را ایجاد می‌نماید، آموزش داد. دانش‌آموزان می‌توانند چگونگی نگارش نامه‌های شخصی، یادداشت‌های تشکر آمیز، درخواست‌ها، خوش‌آمدگویی‌ها، دستورات، نامه‌های ابراز همدردی، پاسخ‌گویی‌ها و دعوت‌نامه‌ها را بیاموزند. می‌توان در یک فعالیت ابتکاری از دانش‌آموزان خواست کتابچه‌ی «نمونه‌ی نامه‌ها»^(۱) را با جمع‌آوری انواع نامه‌ها تهیه کنند. این نامه‌ها می‌تواند شامل درخواستی از مدیر مدرسه، یادداشتی تشکر آمیز از گروه سرود مدرسه، تقاضایی برای تغییر مواد خوراکی تعاونی مدرسه و یا دعوت نامه‌ای برای حضور اولیا در مراسمی خاص باشد.

- نوشتن شعر این امکان را برای دانش‌آموزان فراهم می‌سازد تا تصورات خود را به‌کار انداخته و عواطفشان را ابراز نمایند. شعرنویسی این آزادی را به‌دانش‌آموزان می‌دهد تا به‌طور آفریننده فکر و احساس خود را بیان کنند. نوشتن شعر آزاد به‌دانش‌آموزان فرصت می‌دهد تا ذوق شعری خود را بیازمایند. تصنیف اشعار به‌صورت گروهی، برای دانش‌آموزانی که در آغاز راه شعرنویسی هستند، شیوه‌ی مفیدی محسوب می‌شود. نوشتن شعر می‌تواند همراه با ترسیم اشکال و نقاشی صورت گیرد. این فعالیت تلفیقی را می‌توان در ساعات درس هنر نیز انجام داد.

- یکی از فعالیت‌های جالبی که می‌تواند در تقویت املاي دانش‌آموزان و پرورش مهارت‌های تفکر آنان مؤثر باشد، کاربرد تکنیک (فهرست صفات) در مورد واژه‌هاست. در این فعالیت دانش‌آموزان به‌کمک معلم واژه‌هایی را که دارای ارزش املاي هستند، انتخاب می‌کنند. سپس در هر مرحله با انتخاب یکی از واژه‌ها، باید صفات ویژگی‌هایی از واژه را بیابند و فهرستی از آنها تهیه نمایند. به‌طور مثال با انتخاب واژه‌ی «صلاح» دانش‌آموزان در جریان یک بارش مغزی می‌تواند به‌مواردی چون با «این کلمه چهار

حرفی است.» «از دو بخش تشکیل شده است» «حرف آغازین آن با نشانه‌ی سه هم صداست» اشاره نمایند. در مراحل بعد دانش‌آموزان سعی می‌نمایند تا با استفاده از روابط جانشینی، واژه‌های جدیدی را خلق نمایند. اجرای این تکنیک ضمن افزایش تمرکز و دقت دانش‌آموزان، به‌استغنائی گنجینه‌ی واژگان آنان کمک می‌کند.

- «ارتباطات اجباری» نیز تکنیک کار آمدی در بهبود املا و انشای دانش‌آموزان محسوب می‌شود. در این تکنیک نخست دانش‌آموزان به‌ترسیم جدولی اقدام می‌کنند. سپس معلم از دانش‌آموزان هر گروه می‌خواهد تا به‌نوبت از متن دروس مختلف کتاب درسی واژه‌هایی را که دارای ارزش املاي هستند، انتخاب کنند و در خانه‌های سطر و افقی جدول بنویسند. دانش‌آموزان با استفاده از واژه‌های خانه‌هایی که با یکدیگر تلافی دارند، جمله‌هایی را می‌سازند. این تکنیک می‌تواند به‌شیوه‌های دیگری نیز قابل توسعه و اجرا باشد.

- کاربرد تکنیک «فهرست مطابقت» در ساعت درس انشا به‌دانش‌آموزان کمک می‌کند تا موضوعی را که روی آن کار می‌کنند کاملاً مورد تجزیه و تحلیل قرار دهند. اغلب می‌تواند عقاید بی‌نظیر و تازه‌ای را ابراز کنند. علاوه بر این فهرست‌های مطابقت نیروی هم‌بستگی اندیشه را که خود عامل مهمی در پرورش رفتار خلاق محسوب می‌شود، تقویت می‌کند. در این تکنیک معلم می‌تواند با استفاده از سؤال‌های پیش‌نهادی «اسبورن»^(۲) در زمینه‌ی مشابهت‌ها، تغییر، بزرگ‌نمایی، جانشین‌سازی، استفاده‌های دیگر و ... دانش‌آموزان را به‌تولید اندیشه‌های خلاق برای نوشتن ترغیب نمایند.

بحث و نتایج

دانش‌آموزان امروز مدارس، بیشتر زندگی خود را در قرن بیست و یکم خواهند گذراند. آینده‌گرایی در تعلیم و تربیت می‌تواند به‌فراگیران امروز و کار آفرینان فردا کمک نماید تا با بحران‌هایی که در پیش رو دارند، کنار آمده و فرصت‌هایی را که پدید خواهد آمد در یک دنیای متغیر به‌خوبی جذب نماید.

«بوردين»^(۳) به‌منظور حفظ مدارس در جریان زندگی، معلمان و مربیان را به‌استفاده از آینده‌گرایی به‌معنای یک طرح‌ریزی هوشمندانه و خیالی از پدیده‌ها و شرایطی که در شرف وقوع است تشویق می‌کند. وی بر این باور است که نهایی‌ترین هدف از

1 - Letter Form

2 - Alex F. Osborn

3 - Bordin

آینده‌گرایی در آموزش و پرورش خلق تصورات برآزنده، پیچیده و بسیار منظم و صحیح از آینده نیست، بلکه کمک به‌دانش‌آموزان است تا از عهده‌ی بحران‌های واقعی زندگی و مخاطره‌های آن برآیند (سیلور^(۱)، ۱۳۸۰).

تحقق چنین ایده‌ای به‌ذهن‌هایی سرشار، آماده و خلاق نیاز دارد. ما ناچاریم دانش‌آموزان را برای دست و پنجه نرم کردن با مشکلات و مسائل قرن جدید به‌مهارت‌های تفکر خلاق که از دیدگاه «اسپورن» همان فرایند حل مسأله است، مجهز سازیم. به‌اعتقاد «توین‌بی^(۲)» ایجاد فرصت‌هایی به‌منظور پرورش رفتار خلاق برای هر جامعه به‌منزله‌ی مرگ و زندگی است. هم‌چنان که تورنس، (۱۹۹۸) نیز در تعریف وابسته به‌بقا از آفرینندگی بر قدرت کنار آمدن فرد با موقعیت‌های دشوار تأکید می‌کند. به‌تحقیق هنگام برخورد با موقعیت‌های دشوار و مخاطره‌آمیز وقتی که شخص هیچ‌راه حل از پیش‌آموخته شده‌ای ندارد، بیشترین نیاز بر خورداری از درجه‌ی آفرینندگی و خلاقیت است.

بدین جهت اغلب جوامع مدت‌هاست که در زمینه‌ی پرورش رفتار خلاق و استفاده از شیوه‌های آموزش خلاقیت به‌برنامه‌ریزی‌های جدی پرداخته‌اند. این نیاز احساس می‌شود که ما نیز در روش‌شناسی تدریس و ارزشیابی، خود را با تحولات نوین هماهنگ ساخته و با این رهیافت که می‌توان جریان خلاقیت را با دیگران مبادله نمود و با مهارت‌آموزی مستقیم توسعه بخشید، به‌طراحی و اجرای عملی ر‌هکارهایی بیندیشیم که در رشد مهارت‌های ذهنی و تفکر آفریننده فراگیران مؤثرند. گرچه در این مقاله به‌نقش و تأثیر فعالیت‌های ابتکاری و خلاق در برنامه‌ی درسی زبان‌آموزی پرداخته شد، لیکن بدیهی است که مهارت‌آموزی و فعالیت‌های خلاق در سایر برنامه‌های درسی نیز قابل اجرا و توسعه می‌باشند.

پروژه‌های اصلاح و تغییر برنامه‌های درسی در کشور ما مبین گام‌های مصمم برنامه‌ریزان درسی در استای توجه به‌نیازهای فراگیران است. در این خصوص آموزش معلمان در زمینه‌ی کسب مهارت‌های پرورش تفکر خلاق کمتر مورد توجه قرار گرفته است. در حالی که معلمان و مربیان به‌مهارت‌هایی نیازمندند که به‌کمک آن بتوانند به‌تحولات اساسی در زمینه‌ی طراحی تدریس و ارزشیابی در یک برنامه‌ی درسی خلاق دست یابند. این مهم ضرورت شرکت معلمان را در کارگاه‌های آموزش خلاقیت دو چندان می‌سازد. هم‌چنین بحث درباره‌ی نتایج و اثرات فعالیت‌های خودابرازگرانه و خلاق در شکوفایی استعدادهای

ویژه‌ی فراگیران به‌عنوان سر فصل برنامه‌های آموزش خانواده ر‌هکار اجرایی دیگری است که به‌منظور جلب حمایت اولیا از برنامه‌های مدرسه در زمینه‌ی پرورش خلاقیت باید مورد توجه قرار گیرد.

منابع

- تورنس، پی. استعداد و مهارت‌های خلاقیت و راه‌های آزمون آن‌ها، ترجمه ح. قاسم‌زاده، ۱۳۷۲. تهران: نشر دنیای نو
- جوینس، ب. و م. ویل، ۱۹۹۶. الگوهای جدید تدریس، ترجمه م. بهرنگی، ۱۳۷۸. تهران: کمال تربیت
- حسینی، الف.، ۱۳۷۶. تحلیل ماهیت خلاقیت و شیوه‌های پرورش آن، پایان‌نامه‌ی دکترای تعلیم و تربیت، دانشکده‌ی علوم تربیتی دانشگاه تربیت مدرس حسینی، الف.، ۱۳۷۸. ماهیت خلاقیت و شیوه‌های پرورش آن. مشهد: استان قدس رضوی
- ذوالفقاری، ح.، ۱۳۸۱. مهارت کتاب‌خوانی باید از کودکی نهادینه شود، ویژه‌نامه‌ی همایش نقد و بررسی کتاب‌های درسی دوره‌ی ابتدایی. دفتر انتشارات کمک آموزشی. شماره ۴
- راهنمای تدریس فارسی اول دبستان (بخوانیم و بنویسیم). ۱۳۸۲. سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی درسی
- رهبری‌نژاد، ی.، ۱۳۸۱. نگاهی به‌نتایج ارزشیابی برنامه‌ی درسی جدید فارسی دوم ابتدایی. ویژه‌نامه‌ی همایش نقد و بررسی کتاب‌های درسی دوره‌ی ابتدایی. دفتر انتشارات کمک آموزشی. شماره ۴
- زند، ب.، ۱۳۷۹. روش تدریس زبان فارسی (دوره‌ی دوم دبستان). تهران: سمت
- زند، ب.، ۱۳۸۱. زبان آموزی. تهران: سمت
- سیلور، گ. و م. الکساندر و ج. لوئیس. برنامه‌ریزی برای تدریس و یادگیری بهتر، ترجمه غ. خوی‌نژاد. ۱۳۸۰. مشهد: استان قدس رضوی
- سیف، ع.، ۱۳۷۹. روان‌شناسی پرورشی: روان‌شناسی یادگیری و آموزش. تهران: آگاه
- شل‌کراس، د.، آموزش رفتار خلاق و استعداد‌های درخشان در دانش‌آموزان. ترجمه م. ج. وادیان. ۱۳۷۸. مشهد: استان قدس رضوی
- فلا، جوپ، سالوس. زبان و مهارت‌های زبانی. ترجمه‌ی ع. آخشینی، ۱۳۶۹. مشهد: استان قدس رضوی
- قاسم‌پور، ح.، ۱۳۸۱. نگاهی به‌تحولات جدید در برنامه‌ی درسی زبان‌آموزی. ویژه‌نامه‌ی همایش نقد و بررسی کتاب‌های درسی دوره‌ی ابتدایی. دفتر انتشارات کمک آموزشی. شماره ۴
- گالاکر، ج. آموزش کودکان تیزهوش. ترجمه م. مهدی‌زاده و الف. رضوانی. ۱۳۷۷. مشهد: استان قدس رضوی
- گریوز، الف. و گارگیلو. شناخت ویژگی‌های کودکان و برخورد مناسب با آن‌ها. ترجمه م. قراچه‌داغی. ۱۴۷۷. تهران: بیک بهار
- منطقی، م.، ۱۳۸۰. بررسی پدیده‌ی خلاقیت در کتاب‌های درسی دبستان. بررسی تأثیر آموزش خلاقیت در دانش‌آموزان ابتدایی و ارائه‌ی الگویی برای آموزش خلاق آنان. تهران. دانشکده‌ی روان‌شناسی و علوم تربیتی. میرزازضایی، ز.، ۱۳۸۱. نگاهی به‌نتایج ارزشیابی برنامه‌ی درسی جدید فارسی اول ابتدایی.
- ویژه‌نامه‌ی همایش نقد و بررسی کتاب‌های فارسی دوره‌ی ابتدایی، دفتر انتشارات کمک آموزشی. شماره ۴
- Grom Well, R. (1993) Creativity is a key to the future and to Education: The Importance of Creative visioning. U.S. NewYork U.S. Department of Education. (1990). Office of Educational Research and Improvement. Accelerating Academic Achievement, A Summary of Findings from 20 year of NAEP. Washington.D.C.
- <http://www.lib.umi.com/dissertation/fullcit/3119871>.